

УДК 378.018

DOI 10.31494/2412-9208-2023-1-3-333-339

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES
OF ORGANIZING THE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL
IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING**

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ УРОКІВ
У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Alyona TYKHONOVA,
PhD in Pedagogy, Senior Teacher

Альона ТИХОНОВА,
доктор філософії, старший
викладач

alenaplugina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6463-4553>

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University,

Глухівський національний
педагогічний університет імені
Олександра Довженко,

✉ 24, Kyivska st., Hlukhiv, Sumy
oblast, 41400, Ukraine

✉ вул. Київська, 4, м. Глухів,
Сумська обл., 41400, Україна

Original manuscript received: October 30, 2023

Revised manuscript accepted: November 09, 2023

ABSTRACT

The article deals with the theoretical and methodological principles of organizing the lessons in primary school in the conditions of distance learning. At the current stage of society development, the changes taking place in the world in general, and in Ukraine in particular, are fundamental and require decisive changes in established life. Therefore, progress in society: computerization, digitalization, increasing the role of information, as well as the outbreak of COVID-19 and finally the war presented two new challenges to education: establishing the educational process during quarantine and other restrictions, as well as finding new forms, methods, means, techniques, technologies of teaching primary school students.

Contemporary school students are children whose gadgets play an important role in their lives. Today's learners are constantly focused on technical devices, various digital entertainments and communications, even their socialization takes place through the Internet. However, many of them have problems with communication in real life; they are shy, withdrawn and often even antisocial. The totality of these challenges requires radical solutions and changes of traditional education forms. The introduction of distance learning became the solution of educational limitations problems, as well as the involvement of students in computerization in a useful and meaningful way.

In recent years, distance learning has become a very relevant topic for research and has gained rapid popularity. Some issues related to the definition of the term «distance learning» were investigated by scientists M. Thompson, M. Moore, A. Clark, and D. Keegan, I. Robert, A. Khutorskyi), pedagogical aspects of an open distance environment (O. Andreyev, V. Beshpalko, O. Kolomiyets, V. Kukhareenko), methodological features of the educational process organization using various distance models (M. Vasylieva, R. VERNYDUB, V. Serhienko, Yu. Tryus, V. Franchuk, A. Khudiakova). Special attention of scientists (N. Boyko, U. Dudka, I. Zakharova, V. Lohvynenko, O. Mukoviz, O. Tsys) was paid to the problem of organizing independent educational activities of students with the help of distance learning technologies.

333

ICV 2022: 80.27

DOI 10.31494/2412-9208-2023-1-3

Currently the problem of organizing the lessons in primary school in the conditions of distance learning is not sufficiently studied. After all, it turned out that neither parents, nor children, nor even teachers were ready to organize the educational activities of primary school pupils in a remote format. Therefore, distance learning is a qualitatively new form of education based on the principles of independent learning, the introduction of modern pedagogical methods, technical means of information transmission as a special type of educational activity, which makes the process of knowledge acquisition flexible, variable, multi-vector, enables learning according to an individual educational trajectory in keeping with personal needs, interests and abilities.

Keywords: *distance learning, primary school pupils, pedagogical interaction, educational process, online platforms.*

Вступ. У сучасному освітньому просторі України та за її межами необхідно впроваджувати нові форми навчання як альтернативи традиційним, зокрема дистанційне навчання.

Соціальний прогрес, комп'ютеризація, цифровізація, зростання ролі інформації, спалах COVID-19 та війна в Україні поставили перед педагогічною спільнотою два нові завдання: налагодити освітній процес в умовах карантину та інших обмежень і знайти нові форми, методи, засоби, прийоми й технології роботи з дітьми у XXI столітті. У житті сучасних учнів початкової школи домінують гаджети, а навчальна діяльність кардинально відрізняється від освітнього процесу випускників школи. Наприклад, сучасні здобувачі постійно зосереджені на технічних пристроях, різноманітних цифрових розвагах, навіть соціалізація відбувається в інтернеті. Однак багато хто з них має проблеми зі спілкуванням у реальному житті, вони сором'язливі, замкнуті й часто антисоціальні. Таке поєднання проблем вимагає радикальних рішень і зміни традиційних форм навчання.

Із кінця ХХ-го століття дистанційне навчання стало дуже актуальною темою досліджень. Вивчається така дотична проблематика, наприклад, як визначення терміна «дистанційне навчання» (М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган, І. Роберт, А. Хуторський), педагогічні аспекти відкритого дистанційного середовища (О. Андреев, В. Беспалько, О. Коломієць, В. Кухаренко), методичні особливості організації освітнього процесу із використанням різних дистанційних моделей (М. Васильєва, Р. Вернидуб, В. Сергієнко, Ю. Триус, В. Франчук, А. Худякова). Питання організації самостійної навчальної діяльності молодших школярів із використанням технологій дистанційного навчання ще потребує ґрунтовного дослідження (хоч означену проблему досліджували Н. Бойко, У. Дудка, І. Захарова, В. Логвіненко, О. Муковіз, О. Цись й ін.), адже ні батьки, ні діти, ні навіть учителі не були готові до організації освітньої діяльності в дистанційному форматі.

Дистанційне навчання – це якісно нова форма освіти, що базується на принципі самостійного навчання, упровадженні сучасних педагогічних методик, технічних засобів передавання інформації та особливий вид навчальної діяльності, що робить процес навчання гнучким, варіативним і багатограним. Позитивні та негативні аспекти дистанційного навчання, емоційний стан молодших школярів, методи та прийоми, засоби та технології ефективного

навчання на відстані залишаються гострими. Міцність набутих знань, умінь і навичок виявилася не меншою, ніж за традиційних форм навчання. Проблеми, пов'язані із упровадженням дистанційного навчання в початковій школі, є дуже серйозними і неоднозначними та потребують подальших наукових розвідок.

Методи та методики дослідження. Для виявлення стану досліджуваної проблеми було проведено аналіз наукових джерел, порівняння, систематизація та узагальнення даних.

Результати та дискусії. Поняття «дистанційне навчання» як освітній феномен у сучасному розумінні сформувалося нещодавно, і саме через новизну досліджуваного явища основна увага приділяється кращим освітнім практикам, наявним у різних навчальних закладах усього світу, та використанню новітніх і найефективніших технологій для задоволення сучасних освітніх потреб. У науковій літературі феномен дистанційного навчання став предметом дослідження значної кількості вчених, викладачів та методистів. Безперечно, визначення терміна «дистанційне навчання» характеризується неоднозначністю, що свідчить про багатоаспектність досліджуваного поняття.

На нашу думку, заслуговує на увагу визначення, наведене в праці науковця В. Кухаренка. Він розглядає дистанційну освіту як форму освіти, у якій поряд з очною та звичайною формою навчання реалізуються традиційні та інноваційні кращі засоби і форми навчання, засновані на комп'ютерних і комунікаційних технологіях (Кухаренко, 2002).

Дистанційне навчання, без сумніву, має свої особливості порівняно із традиційним, оскільки пов'язане із використанням технічних пристроїв. Очевидно, що взаємодія учнів і вчителів за допомогою певних гаджетів має свої особливості та по-різному впливає на розумове і фізичне здоров'я молодших школярів. Сприятлива психологічна атмосфера, психоемоційне благополуччя – запорука ефективного та результативного освітнього процесу, і, навпаки, за їх відсутності неможливо отримати якісні знання.

У процесі реалізації освіти учителі також мають урахувувати психологічний комфорт і емоційне благополуччя молодших школярів, у якому важливу роль відіграє вибір навчальної програми та методів дистанційного навчання. Це пов'язано із різноманіттям електронних ресурсів для освітнього процесу в дистанційному форматі, які розробляються ІТ-фахівцями без участі педагогів і психологів, а отже, без урахування психолого-педагогічних принципів навчання та психологічних особливостей молодших школярів. Тому програмні продукти часто виявляються неефективними, а інколи спричиняють психологічний дискомфорт для учнів.

Одним із чинників, що відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності та результативності освітнього процесу, є організація взаємодії всіх учасників, а також систематичний правильний вибір та реалізація підходів і принципів дистанційного навчання.

Організація взаємодії учителя і молодших школярів визначає особливості проведення уроку дистанційно. Ефективність навчання залежить від рівня спілкування між учасниками освітнього процесу, що відбувається в штучно створеному комунікаційному середовищі (Воротникова, Якубов, 2017).

Особливе значення має роль учителя в організації освітнього процесу під час дистанційного навчання. До основних завдань учителів початкової школи належать: аналіз рівня доступу учнів до технічних засобів та інтернету; вибір єдиного підходу до навчання з використанням дистанційних освітніх технологій; тісне й активне спілкування з молодшими школярами та їхніми батьками; мотивація навчання; урахування психологічних та емоційних особливостей учнів; адаптація навчальних матеріалів, їх максимальна доступність, цікавий контент, наочність та стимулювання до розширення знань; забезпечення зворотного зв'язку; забезпечення статусу успішності; надання конструктивних, чітких, лаконічних і змістовних коментарів щодо виконаних завдань і можливостей для усунення помилок (Шакоцько, 2008:26).

Аналіз організації уроку в умовах дистанційної освіти показує, що схема взаємодії учасників освітнього процесу в традиційній системі відрізняється від дистанційного навчання. Тому традиційна модель взаємодії «учитель ↔ учні ↔ підручники ↔ батьки» замінюється новою схемою «учитель ↔ учні ↔ технічні пристрої ↔ батьки».

У сучасних джерелах виокремлюють два аспекти взаємодії учителя й учня: функціонально-рольовий та особистісний, кожен з яких розкриває певний аспект взаємодії.

Функціонально-рольовий аспект взаємодії учня і вчителя в умовах дистанційної освіти зумовлений об'єктивними умовами освітнього процесу, у якому вчителю відводиться роль лідера й організатора діяльності учнів. У взаємодії учні початкової школи сприймають учителя не як людину чи помічника, а як посадову особу, покликану виконувати певне завдання. Функціональну роль забезпечує реалізація когнітивного компонента навчання. Критерієм успішності діяльності вчителя є відповідність результатів учнів заданим стандартам.

Особистісний аспект взаємодії досягається тим, що вчитель відкривається дітям як особистість, демонструє їм свої цінності та почуття, чим впливає на їхню мотиваційно-ціннісну сферу. Засобами зміни цієї сфери є наукові знання та зміст освіти.

Оптимальним варіантом організації взаємодії вчителя початкових класів з молодшими школярами є комплексне використання обох сторін взаємодії. Таке поєднання дає змогу передати учням загальні знання та вміння, але водночас забезпечує передавання особистого та індивідуального досвіду вчителя, прищеплює правильні цінності та стимулює процес розвитку особистості (Гриценко, 2004).

Щодо принципів взаємодії вчителів і молодших школярів під час дистанційного навчання, то спостерігається значна схожість із принципами традиційного навчання, але з урахуванням особливостей організації таких занять. Визначимо загальні принципи: принцип поваги до особистості; повна довіра та взаєморозуміння; принцип доброзичливості та позитивного ставлення; принцип права на вибір і відповідальності за нього; принцип соціального партнерства, заснований на рівності сторін, добровільному

прийнятті зобов'язань і обов'язковому виконанні домовленостей; принцип дискусії; принцип рівноправності та взаємної поваги.

Уважаємо за необхідне визначити шляхи вдосконалення взаємодії учителів із молодшими школярами під час дистанційного навчання: 1) продумувати та ставити індивідуальні педагогічні завдання щодо взаємодії з кожним учнем; 2) створення атмосфери взаємної доброзичливості та взаємодопомоги; 3) організація спільної діяльності в синхронному режимі, що поглиблює взаємодію дітей і створює спільні емоційні переживання; 4) наявність у навчальних матеріалах позитивних елементів, що розширюють шкалу цінностей; 5) обов'язкове надання учням усілякої допомоги в розв'язанні проблем, підготовці уроків, вивченні теорії та виконанні практичних завдань; 6) забезпечення відкритого та об'єктивного оцінювання діяльності для відстеження учнями свого прогресу; 7) створення умов для досягнення успіху; 8) розроблення диференційованих завдань; 9) відзначення успіхів не лише в навчанні, а й в інших видах діяльності.

Особливості взаємодії вчителя й учня під час дистанційного навчання багато в чому залежать від обраної форми та особистісних характеристик. Основні риси, що організують взаємодію, є спільними як для традиційних, так і для дистанційного навчання і ґрунтуються на взаємному етичному та позитивному ставленні всіх учасників освітнього процесу.

Аналізуючи теоретичні джерела, можна виокремити такі вимоги до ефективною реалізації дистанційної освіти: 1) системність; 2) створення єдиного освітнього середовища, покликаного забезпечити взаємодію всіх користувачів, послідовність вивчення всього теоретичного матеріалу, визначення дистанційних технологій, що використовуватимуться в освіті, а також контроль процесу дистанційного навчання та його ефективності; 3) зміст навчання не відрізняється від традиційного; 4) використання традиційних навчально-методичних матеріалів; 5) всебічне дотримання принципів дистанційного навчання; 6) освітній процес має відбуватися як у синхронному онлайн-режимі, коли навчальна діяльність і взаємодія із вчителями відбуваються в режимі реального часу з використанням технічних засобів, так і в асинхронному, коли учням надається можливість опанувати матеріал у будь-який зручний час; 7) персоналізація навчання; 8) підготовка та саморозвиток учителів до впровадження дистанційних освітніх технологій (Власенко, 2019).

З огляду на специфіку дистанційного навчання в початковій школі дослідниками розроблено рекомендації щодо складання розкладу для молодших школярів: 1) створення сайту, де учні можуть у будь-який момент ознайомитися з розкладом, разом із посиланнями на відеоконференції; 2) доцільність використання розкладу із нагадуваннями; 3) контрольні аркуші з вправами та завданнями до кожного предмета та очікуваними вчителем результатами; 4) помірне навантаження на молодших школярів; 5) синхронне та асинхронне навчання; 6) зворотний зв'язок; 7) розуміння того, що батьки мають інші

завдання та обов'язки; 8) організований простір для спілкування, наприклад, практика ранкових кіл онлайн, де учні можуть сказати один одному слова підтримки, щоб мотивувати до подальшої плідної діяльності; 9) важливу роль має відігравати безпека в інтернеті та конфіденційність усієї інформації про учнів та їхні родини.

Найпоширенішими платформами для реалізації дистанційного навчання, які можуть бути використані для побудови освітнього процесу в початковій школі, є система дистанційного навчання Moodle, веб-додаток Edmodo, Google Classroom, Zoom, Skype і Facebook Messenger (Удовиченко, 2021). Для ефективної реалізації системи дистанційної освіти особливо важливо обрати раціональну платформу для дистанційного навчання.

Висновки. Дистанційна освіта має унікальні характеристики, які визначаються теоретичними та практичними аспектами її реалізації. Ці особливості можна виявити практично на всіх етапах розвитку та впровадження дистанційного навчання. Змінюються також підходи та принципи його реалізації.

Дистанційне навчання – це якісно нова форма освіти, що ґрунтується на принципах самостійного навчання, сучасних методах навчання, упровадженні технічних засобів передавання інформації та спеціальних видів навчальної діяльності, які роблять процес гнучким, варіативним і багатогранним.

Важливим складником дистанційного навчання є зацікавленість учителів, а також готовність і бажання батьків брати участь в освітньому процесі. За правильної організації всіх учасників освітнього процесу негативні наслідки дистанційної освіти можуть бути зведені до мінімуму.

Література

1. Власенко Н. О. Дистанційне навчання : Україна і світ. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2019. № 20. С. 29–37.
2. Воронькова І. П., Якубов С. В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів: посіб. Київ, 2017. 140 с.
3. Гриценко В. І. Дистанційне навчання: теорія і практика. Київ : Наукова думка, 2004. 375 с.
4. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання та умови застосування : навч. посіб. Вид. 3-тє. Харків, 2002. 320 с.
5. Удовиченко В. І. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : метод. рекомендації. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. 198 с.
6. Шакоцько В. В. Методика використання ІКТ у початковій школі : навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2008. 128 с.

References

1. Vlasenko, N. O. (2019). *Dystantsiine navchannia: Ukraina i svit* [Distance learning: Ukraine and the world]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii – Aesthetics and ethics of pedagogical action*, 20. 29–37 [in Ukrainian].
2. Vorontyukova, I. P., Yakubov, S. V. (2017). *Uprovadzhenia dystantsiinykh tekhnolohii u navchalno-vykhovnyi protses zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [Implementation of remote technologies in the educational process of general educational institutions]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Hrytsenko, V. I. (2004). *Dystantsiine navchannia: teoriia i praktyka* [Distance learning: theory and practice]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Kukhareenko, V. M. (2002). *Dystantsiine navchannia ta umovy zastosuvannia* [Distance learning and conditions of use]. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Udovychenko, V. I. (2021). *Dystantsiinyi format vzaiemodii subiektiv osvithnoi diialnosti* [Distance format of interaction of subjects of educational activity]. Sumy : NVV KZ SOIPPO [in Ukrainian].
6. Shakotko, V. V. (2008). *Metodyka vykorystannia IKT u pochatkovii shkoli* [Methods of using ICT in primary school]. Kyiv : TOV Redaktsiia «Kompiuter» [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано теоретико-методичні засади організації уроків у початкових класах в умовах дистанційного навчання. На сучасному етапі розвитку суспільства зміни, що відбуваються у світі загалом та в Україні зокрема, є кардинальними і потребують рішучих змін усталеного життя всіх зацікавлених сторін. Відтак, прогрес у суспільстві (комп'ютеризація, цифровізація, збільшення ролі інформації), а також спалах COVID-19 і нарешті війна поставили перед освітою два нові виклики: налагодження освітнього процесу під час карантинних та іншого роду обмежень, знаходження нових форм, методів, засобів, прийомів, технологій навчання молодших школярів.

У житті сучасних школярів важливу роль відіграють гаджети. Здобувачі освіти постійно зосереджені на технічних пристроях, різноманітних цифрових розвагах, навіть їхня соціалізація проходить через інтернет. Проте багато із них мають проблеми з комунікацією в реальному житті, є соромливими, замкненими та часто навіть асоціальними. Сукупність цих проблем вимагає кардинальних рішень та змін традиційних форм освіти. Вирішенням проблем із освітніми обмеженнями, а також залучення дітей до комп'ютеризації в корисному та значущому руслі стало впровадження дистанційного навчання.

В останні роки дистанційне навчання є досить актуальною темою для досліджень. Окремі питання, що стосуються визначення поняття «дистанційне навчання» досліджували вчені М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган, І. Роберт, А. Хуторський), педагогічні аспекти відкритого дистанційного середовища (О. Андреев, В. Беспалько, О. Коломієць, В. Кухаренко), методичні особливості організації освітнього процесу із застосуванням різних дистанційних моделей (М. Васильєва, Р. Вернидуб, В. Сергієнко, Ю. Триус, В. Франчук, А. Худякова). Окрема увага науковців (Н. Бойко, У. Дудка, І. Захарова, В. Логвіненко, О. Муковіз, О. Цись) приділялася проблемі організації самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти за допомогою технологій дистанційного навчання.

Проблема організації уроків у початкових класах в умовах дистанційного навчання нині недостатньо вивчена. Адже виявилось, що до організації освітньої діяльності молодших школярів у дистанційному форматі не були готові ні батьки, ні діти, ні навіть вчителі. Дистанційне навчання є якісно новою формою освіти, що ґрунтується на принципах самостійності, впровадженні сучасних педагогічних методів, технічних засобів передавання інформації як особливого виду освітньої діяльності, що робить процес засвоєння знань гнучким, варіативним, багатовекторним; уможлиблює навчання за індивідуальною освітньою траєкторією відповідно до особистих потреб, зацікавлень та здібностей.

Ключові слова: дистанційне навчання, молодші школярі, педагогічна взаємодія, освітній процес, онлайн-платформи.